

Οι ορθολογικές βάσεις της μουσικής

Του ΘΩΜΑΣ ΣΛΙΩΜΗ*

ΜΑΞ ΒΕΜΠΕΡ, *Η κοινωνιολογία της μουσικής Μουσική του 20ού αιώνα*, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 192

Είναι αξιοσημείωτο έως και εντυπωσιακό το γεγονός ότι δίπλα στις μελέτες και στα κείμενα ενός θεωρητικού-συγγραφέα απόλυτα αποδεκτού, αναγνωρισμένου μάλιστα εδώ και πενήντα τουλάχιστον χρόνια ως θεμελιωτή της σύγχρονης κοινωνιολογίας, να υπάρχει μια μελέτη του που "έξπρε" στο περιθώριο άλλων κειμένων του, άλλων βιβλίων του, στον ευρύτερο ευρωπαϊκό και αμερικανικό χώρο.

Ακριβώς αυτό συνέβη, και συμβαίνει ακόμη, με τον Βέμπερ και την *Κοινωνιολογία της μουσικής*. Οι αιτίες μπορεί να είναι πολλές, όμως η βασικότερη νομίζω πως είναι η σημασία και η βαρύτητα που είχαν τα πιο γνωστά ή και διάσημα κείμενά του, σε συνδυασμό με την σχεδόν γενικευμένη αποδοχή τους, ιδιαίτερα κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες, στους ακαδημαϊκούς κύκλους αλλά και ευρύτερα. Βιβλία του όπως η *Κοινωνιολογία του κράτους*, η *Κοινωνιολογία των θρησκειών* ή το περίφημο *Η ψυχή και η κοινωνική ηθική* και το πνεύμα των καιρών *Αισιολογία* συνέβαλαν στη θεμελίωση και στην επιστημονική εξέλιξη της κοινωνιολογίας σε πολλές χώρες της Ευρώπης και, στη συνέχεια, στην Αμερική.

Έτσι, ο Βέμπερ καταχωρήθηκε ως ένας διανοητής και αναλυτής της οικονομίας, της πολιτικής επιστήμης, του κράτους και της ιστορικότητας των κοινωνικών διαρθρώσεων. Ωστόσο, ήδη με τα δοκίμιά του περί των θρησκειών, έδειξε να τον απασχολούν σε βάθος πολιτισμικές συμπεριφορές, αισθητικές εκφράσεις και βέβαια, η πεμπτουσία, το δίπολο ορθολογισμός-ανορθολογικότητα που διέτρεχε, και διατρέχει, τον άνθρωπο διαμέσου του υλικού-πραγματικού ή διαμέσου του άυλου-φαντασιακού. Ακριβώς αυτό το δίπολο των αντιθετικών σχέσεων, από την Αρχαιότητα και μέχρι την είσοδο στη νεωτερικότητα, αποτελεί για τον Βέμπερ-ερευνητή κεντρικό θέμα στην *Κοινωνιολογία της μουσικής*. Φυσικά πρόκειται για ένα ζήτημα που για αιώνες, στον χώρο της μουσικής και όχι μόνο, έπαιξε σημαντικό έως και κυρίαρχο ρόλο στις αναζητήσεις και στις έρευνες καλλιτεχνών, φιλοσόφων, θεωρητικών και επιστημόνων - άλλοτε προς τον ένα πόλο και άλλοτε προς τον δεύτερο.

Μετά το τέλος του Μεσαίωνα και το σταδιακό πέρασμα στη νεότερη εποχή, έχουμε επιστημονικά έργα έρευνας πάνω στο μουσικό φαινόμενο -ας θυμηθούμε τον Ντεκάρτ, τον Λάιμπνιτς, τον Χέιμκολτς ή τον Μπουάς των *Φυσικών βάσεων της μουσικής*, το 1906- όπως και φιλοσοφικά κείμενα των Νίτσε, Σοπενκάουερ, Χάνσλικ και τόσων άλλων. Από τη μία πλευρά η μουσική αντιμετωπίζεται ως τμήμα ή ως εξειδίκευση της φυσικής, της ακουστικής και των μαθηματικών ενώ από την άλλη πλευρά κυριαρχεί η θεώρηση της μουσικής ως πνευματικής-ψυχικής διαδικασίας που οδηγεί στην έκσταση, στην υπερβατικότητα, στον μυστικισμό, στο άρρητο της δύναμής του ωραίου.

Ο Βέμπερ, γεννημένος το 1864 στην Ερφούρτη της Πρωσίας, ήταν φυσικό να μελετήσει τα σημαντικά έργα όλων των παραπάνω συγγραφέων και να δεχτεί επιρροές. Όπως επί-

σης να επηρεαστεί από τους ρομαντικούς και το σύνολο του έργου του Ρίχαρντ Βάγκνερ. Ωστόσο και ο Βέμπερ, όπως και πολλοί άλλοι διανοούμενοι της γενιάς του, είχε ως βάση ανάπτυξης τους αρχαίους Έλληνες κλασικούς και σημείο εκκίνησης της έρευνάς του για τη μουσική τους αριθμούς, τις αναλογίες, τον υπολογισμό της απόστασης και των σχέσεων ανάμεσα στους φθόγγους. Αυτή, λοιπόν, την διαρκή διαδικασία εξορθολογισμού, όσον αφορά την οργάνωση και ταξινόμηση των μουσικών ήχων σε σχέση με την ανορθολογικότητα άλλων συστημάτων ή και άλλων πολιτισμών, τη διαρκή συσχέτιση του ανορθολογικού μέσα στο ορθολογικό και του ορθολογικού μέσα στο ανορθολογικό, συναντούμε ως κριτήριο και ως αντίληψη σε ολόκληρη τη μελέτη του για την κοινωνιολογία της μουσικής.

Μέσα από αυτό το δίπολο, μέσα από αυτή την περιπέτεια των ερευνών

και των μετασχηματισμών επιπέδων, φτάνουμε στη νεότερη εποχή και στο ακριβές ερώτημα: γιατί η αρμονική μουσική προεξοικεμένη σχεδόν παντού από την πολιτισμική δύναμη, αναπτύχθηκε με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο μόνο στην Ευρώπη; Γιατί καθόρισε έτσι ώστε να γίνει Πολυφωνία, Αντιφωνία, Αρμονία, Σημιουργώντας ή απλά να αποτελέσει αμερικανικά έργα.

Αυτό ακριβώς το ερώτημα κακώς δεν με πολλούς τρόπους και μέσα από διαφορετικές οψεις και πτυχές της μουσικής, εξετάζει στην *Κοινωνιολογία της μουσικής*.

Στα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα, περίπου αρκετών Ευρωπαίων κοινωνιολόγων, οικονομολόγων ή πολιτικών επιστημόνων κατευθύνονταν προς την ανάλυση και εν τέλει τον προσδιορισμό των νεότερων κοινωνιών, της νέου τύπου οργάνωσης του καπιταλισμού, του ρόλου των νεότερων τότε τεχνολογιών και εξυπηρετήσεων. Λίγοι, ελάχιστοι από αυτούς, μέσα από την εξέλιξη των ερευνών τους οδηγήθηκαν στην συσχέτιση των παραπάνω δεδομένων με τα λεγόμενα "αυλα αγαθά", με θεσμίες που υπερβαίνουν τους νόμους και τα υλικά στοιχεία- δηλαδή με τη θρησκεία και τις κοινωνικού τύπου δομές της, με τα παραδομένα ήθη και έθιμα, με τους άρρητους κοινωνικούς νόμους, με τις τέχνες και, ιδιαίτερα, με τη μουσική. Ο Βέμπερ υπήρξε ένας από αυτούς τους λίγους και μάλιστα ένας από τους πρωτοπόρους αυτής της κίνησης, σε ένα περιβάλλον που κάθε άλλο παρά ευνοούσε έναν τέτοιο τρόπο σκέψης και έρευνας. Αυτό αποδεικνύεται από την περιπέτεια της έκδοσης της *Κοινωνιολογίας της μουσικής*: η μελέτη γράφτηκε την περίοδο 1912-13, κυκλοφόρησε σε ελάχιστα αντίτυπα το 1921 -ένα χρόνο μετά τον ξαφνικό θάνατό του- και επανακυκλοφόρησε σε ξεχωριστή έκδοση μόλις το 1972.

Πραγματικά παράξενη, αν όχι σκανδαλώδης, μεταχείριση του έργου ενός αναγνωρισμένου θεμελιωτή της σύγχρονης κοινωνιολογίας ο οποίος σ' αυτό το βιβλίο ανιχνεύει τις «κοινωνικές και ορθολογικές βάσεις της μουσικής» -όπως ο ίδιος σημειώνει- με την ακρίβεια και τη γνώση ενός σπουδαίου ιστορικού μουσικολόγου, καταγράφοντας έτσι την εξέλιξη ενός διανοητικού φαινομένου, δηλαδή της μουσικής.

*Ο Θωμάς Σλιώμης είναι συνθέτης